

Mətbuat tarixi və publisistika

UOT: 071(091)

Vüqar Rəhimzadə*

KORONAVİRUS PANDEMİYASI VƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏR

Xülasə

Sosial şəbəkələr müasir cəmiyyətin əhəmiyyətli kommunikativ vasitələrindən birinə çevrilib. Nəzərə alsaq ki, bir neçə il öncə sosial şəbəkələr yalnız ünsiyyət vasitəsi idisə, artıq hazırda bu, həmçinin konkret iqtisadi, sosial və siyasi məsələlərin həllinə nail olmaq üçün münasib platformadır.

Koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar görüşlərin, tədbirlərin, konfransların onlayn şəkildə keçirilməsi sosial şəbəkələrdən istifadəni daha da artırıb. Təkcə "Zoom" proqramından istifadə edənlərin sayı 200 milyonu keçib. Yəni koronavirus pandemiyası yeni virtual realıq formalaşdırıb ki, bu da insanların ötən ilə qədərki yaşam qaydalarını tamamilə dəyişir.

İnsan və cəmiyyət həyatında yeniliklər olduğu kimi, həm mətbuatda, həm də sosial şəbəkələrdə yeni reallıqlar formalaşmaqdadır. Bundan sonrakı dövrdə artıq dünyanın, dövlətlərin, cəmiyyətlərin, ailələrin və fərdlərin taleyi zəncivari olaraq hər kəsdən, hər bir amildən asılı olacaq.

Açar sözlər: Sosial şəbəkələr, media, koronavirus, siyasi, geosiyasi, inqilab, virtual, informasiya cəmiyyəti

Giriş. Bu gün realıq ondan ibarətdir ki, sosial şəbəkələr müasir cəmiyyətin əhəmiyyətli kommunikativ vasitələrindən birinə çevrilib. Nəzərə alsaq ki, bir neçə il öncə sosial şəbəkələr yalnız ünsiyyət vasitəsi idisə, artıq hazırda bu, həmçinin konkret iqtisadi, sosial və siyasi məsələlərin həllinə nail olmaq üçün münasib platformadır. O da artıq bir həqiqətə çevrilib ki, hazırda sosial şəbəkədə akkauntu olan və beləliklə, onun üçün inanılmaz dərəcədə böyük sayda auditoriyaya çıxış imkanı yaranan, demək olar ki, hər bir insan jurnalistə çevrilib.

Zaman keçdikcə sosial şəbəkələrin ictimai-siyasi proseslərdə cəmiyyətin əhval-ruhiyyəsinə təsir etmək vasitəsi kimi rolunun daha da artacağını güman etməyə əsaslar yaranır. Sosial şəbəkə istifadəçilərinin əhatə dairəsinin artım dinamikası belə bir nəticəni tamamilə qanunauyğun edir. Belə ki, artıq 2013-cü ilin sonlarında sosial şəbəkələrdən istifadə edənlərin sayı bütün dünyada 19,2 faiz artmışdı və hazırda bu rəqəm 2 milyard insanı ötüb keçir. Qeyd etmək

lazımdır ki, dünyanın ən böyük sosial şəbəkəsi «Facebook» olaraq qalır. Onun 1 milyarddan çox istifadəçisi vardır [1].

Hazırda sosial şəbəkələr təkcə mənasız ünsiyyət həvəskarları arasında çox populyar deyil, bu cür şəbəkələrdən, həmçinin nüfuzlu şirkətlərin fəaliyyətində də geniş istifadə edilir. Bunu aşağıdakı göstəricilər də sübut edir. Belə ki, bu gün dünyada korporasiyaların 80 faizi sosial şəbəkələrin xidmətlərindən istifadə edir, sorğu keçirənlərin 78 faizi isə bu şəbəkələrdə yayılan informasiyaların dürüstlüyünə inanır [2].

Sırf əyləncə portalları çərçivəsini çoxdan ötüb keçən sosial şəbəkələr müəssisələrin əməkdaşları arasında ən rahat və əlverişli kommunikativ kommunikasiya vasitələrindən biridir və həmin şəbəkələrdən hətta müxtəlif şirkətlər arasında danışıqlar aparılması üsulu kimi də istifadə olunmaqdadır.

Ənənəvi KİV-in isə son illərdə ciddi şəkildə, siyasi problemlər və hərbi böhranlar kontekstində rolu daha çox hiss edilən elektron me-

* Bakı Slavyan Universiteti. Siyasi elmlər doktoru. E-mail: vuqarrehimzade@mail.ru

dia və sosial şəbəkələrlə sıxlaşıb. Sosial şəbəkənin informasiyası əhalinin düşüncəsinə yaxın olduğundan bu platformalar ciddi mediaya köklü şəkildə təsir göstərir və günümüzün bu aktual məsələsi dünyanın aparıcı KİV təmsilçilərini narahat etməkdədir. Çünki bir neçə ildən sonra sosial şəbəkələr ənənəvi kütləvi informasiya vasitələrinin rolunun və yerinin qiymətləndirilməsini köklü şəkildə dəyişəcək. Bu proqnoz məntiqlidir.

Sosial şəbəkələrin dövlətçiliyə qarşı cına-yollardakı roluna gəlincə, yada salmaq lazımdır ki, 2011-ci il demək olar ki, bütünlüklə Şimali Afrikanın bir sıra ölkələrində və Yaxın Şərqdə "arab baharı" adını alan çaxnaşmalar fonunda keçmişdir. Yəni də yuxarıda xatırladığımız bir sıra nümunələrə qayıdaraq yada salaq ki, bu hadisələrin təsiri altında iqtidarda olan bəzi qüvvələr devrilməmiş, Liviyada isə həttə dövlətin rəhbəri qəddarlıqla öldürülmüşdü. Bütün bu hadisələrin yalnız bir mühüm xüsusiyyət birləşdirirdi – onların hazırlanmasında internet, daha dəqiq desək, sosial şəbəkələr faal iştirak etmişdilər. Həmin illərdə arəb dünyasında inqilablara təşkil edilməsində «Twitter» və «Facebook» kimi sosial şəbəkələrin imkanlarından geniş istifadə olunmuşdu.

Ümumiyyətlə, Şimali Afrikada və Yaxın Şərqdə son "internet inqilabları"nın təhlili heyətamiz noticələr əldə etməyimiz səbəb olur. Belə deyə bilərik ki, sosial şəbəkələr, sadəcə, kibernetiklərin inqilabçıları deyildilər, onlar ilk dəfə olaraq təqdim edilənlərin əsas mənbəyinə çevrilməmişdilər.

Bu gün əksər ölkələr «Twitter» və «Facebook» kimi sosial şəbəkələrin imkanlarından geniş istifadə edildiyi arəb hadisələrinin mümkün ola biləcək təkrarlanmasının qarşısını almaq məqsədilə sosial şəbəkələr üzərində sərt nəzarət bərədə düşünürlər. Məsələn, 2011-ci ildə Londonda baş verən iğtişələr Böyük Britaniyada sosial şəbəkələr, bütövlükdə bütün internet üzərində nəzarət tədbirlərinin gücləndirilməsi tələblərini sanki, bir az da tələsdirdi. 2012-ci ilin iyulunda Rusiya Dövlət Duması əvvəlcə ikinci, daha sonra isə üçüncü – son oxunuşda Rusiya Federasiyasında qadağan olunmuş informasiyaya malik olan internet saytları-

nın qara siyahısı haqqında səs-küylü qanun layihəsi qəbul etdi. Bundan başqa, Rusiyada mətəmmadi olaraq "Skype", "Gmail", "Youtube" kimi populyar internet-proqramların və xidmətlərin bağlanması isə tərəfdarları da olur. Çox yaxın keçmişdə isə "Telegram" və başqa sosial şəbəkələrdən istifadəyə qadağa qoyulmasına gəlincə, yaxın keçmişdə bir sıra ölkələrdə, eyni zamanda qonşu dövlətlərdə «Facebook» və digər "arzuolunmaz" internet resurslarının sadəcə olaraq yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən bağlanması kimi precedentlər yətinə vardı. Türkiyədə 2014-cü ildə «Twitter»in və «Youtube»un bağlanması yuxarıda göstərdiyimiz amilləri açıq şəkildə diqqət mərkəzinə gətirmiş oldu [3]. Ümumiyyətlə, Amerika Birləşmiş Ştaları da daxil olmaqla, dünyanın aparıcı ölkələrində internet və hər şeydən öncə də sosial şəbəkələr üzərində nəzarət gətirdicə sərtaşdırılır.

Böyük Britaniyanın "The Daily Mail" qəzeti ABŞ-ın milli təhlükəsizlik orqanları tərəfindən internet saytlarının və sosial şəbəkələrin monitorinqi məqsədilə istifadə edilən sözlərin siyahısını dərc etmişdir. Bu, «Elektron mühitdə şəxsi həyatın müdafiəsi üzrə informasiya mərkəzi» adlı ictimai təşkilatın sorğusu əsasında mümkün olmuşdur. Burada diqqətə yəzlərdə söz və sər birləşməsindən ibarət olan siyahı cəlb edir. «Facebook» sosial şəbəkəsinin öz sahifələrində «Meksika» və ya «Çin» kimi sözlərdən istifadə etməsinə xüsusi proqramlar tərəfindən diqqət yətiriləcəyini güman etmək çətin idi. Bundan başqa, siyahıda demək olar ki, bütün Yaxın Şərq – İraq, İran, Əfqanıstan, Pakistan, Yəmə, Somali, eləcə də Şimali Koreya və Kolumbiya da vardır. Sözlərin və terminlərin seçilməsi prinsipi tamamilə aydındır – siyahı "daxili təhlükəsizlik", "nüvə təhlükəsizliyi", "səhiyyə və qəş qripi", "infrastrukturun təhlükəsizliyi", "terrorçuluq" və digər kateqoriyalara bölünüb. "Girov", "zarın", "cihad", "Əl-Qaida" kimi ifadə və sözlərin olması aydındır. Lakin onların yanında internetin hər hansı dinc ziyarətçisinin gündəlik ləksikonunda işlətdiyi sözlərə də rast gəlinir – "bulud", "qar", "donuz əti", "kimyavi", "körpü", "virus" və sair [4].

"The Washington Post" yazır ki, İraq müharibəsi zamanı Amerika bərbəçiləri "psixolo-

loji informasiya əməliyyatları" apardılar. ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyi yerli əhalini Birləşmiş Ştaları dəstəkləməyə cəlb etmək üçün özəl podratçılara siyasi materialların, xəbərlərin, aytələncə proqramlarının və sosial proqramların istehsalına 300 mln. dollar ödəyir [5].

O da faktıdır ki, bu günümüzdə koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar görüşlərin, tədbirlərin, konfransların onlayn şəkildə keçirilməsi sosial şəbəkələrdən istifadəni daha da artırır. Təkcə "Zoom" proqramından istifadə edənlərin sayı 200 milyonu keçib. Yəni koronavirus pandemiyası yeni virtual realıq formalaşdırıb ki, bu da insanların ötən ilə qədərki yaşam qaydalarını tamamilə dəyişir.

2019-cu ilin dekabr ayında Çin Uhan şəhərində baş qaldıran koronavirus beş ay müddətində bütün dünyaya yayılaraq insanların kabusuna çevrilib. Çin karantin rejimindən çıxıldığı elan etlə də, dünyanın digər güclü dövlətləri – Amerika, İtaliya, İspaniya, İngiltərə, Fransa, Hollandiya, Belçika, Türkiyə, Rusiya, İran və demək olar ki, bütün dövlətlər böyük itkilər verərək vaksini hələ tapılmayan koronavirusla mübarizə aparırlar. Koronavirus infeksiyasının dünyada geniş yayıldığı, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının global pandemiyaya elan etdiyi şəraitdə dünya dövlətləri insanların sağlamlığının qorunması və virusun daha geniş coğrafiyaya yayılmasının qarşısını almaq üçün çox ciddi qoruyucu tədbirlər həyata keçirməyə başladılar. Sərhadlər bağlandı, gediş-gəlişlər minimallaşdırıldı, cəmiyyətdə təmaslara məhdudiyətlər qoyuldu, insanlar evlərinə qapandı. Bir tərəfdən insanlar olub-bitənləri və nələrini baş verdiyini, onları hansı günlərin gözlədiyini anlamaya çalışarkən, digər tərəfdən dövlətlər vətəndaşları üçün somərəli tədbirlər planları hazırlayıb həyata keçirməyə başladılar. Hazırda dünyanın demək olar ki, bütün dövlətləri resurslarını koronavirusla mübarizəyə səfərbər edərək cəmiyyətin sağlamlığını və təhlükəsizliyini imkanları daxilində qorumaqla məşğuldurlar.

Əlbəttə ki, internetin və sosial şəbəkələrin insanların həyatında mühüm yer aldığı bir zamanda karantin şəraitində yaşayan insanların informasiya mənbəyi internet və sosial şəbəkə-

lərdir. Belə olan şəraitdə orada koronavirusla bağlı yayılan informasiyalar karantin şəraitində yaşayan insanların əhval-ruhiyyəsinə və psixologiyasına təsir etməkdədir. Bu səbəbdən cəmiyyətdə dövlətin yaydığı rəsmi məlumatlar xərçində digər rəsmi olmayan məlumatlara inanmamalı, etibar etməməli, sosial şəbəkə istifadəçiləri, KİV-lər koronavirusla bağlı təbliğ olunan qayda və qanunların həm də cəmiyyətin informasiya təhlükəsizliyi məqsədində olduğunu dərk etməli, vətəndaşlar tərəfindən koronavirusla bağlı təbliğ olunan qaydalara riayət olunmasını təbliğ etməli, cəmiyyəti maarifləndirməli, panika, ajiotaj yaranmasına yol verməməli, cəmiyyətdə informasiya kirliliyinə və narahatlığa səbəb olacaq şayiə xarakterli məlumatlar yaymaqdan çəkinməli, televiziya, sosial şəbəkələr, KİV-lər vasitəsilə məktəblər, idarə və müəssisələrdə internet və sosial şəbəkələrdən düzgün istifadə edilməsi ilə bağlı maarifləndirici təbliğatlar aparılmalı, televiziya ilə dərsliklərinin əks etdirən bədi, sevdili filmlər, teatr tamaşaları nümayiş etdirilməlidir.

Artıq hər kəs belə bir realığı da qəbul edib ki, postpandemiyə dövründə dünya çox dəyişəcək. Məsələn, vətəndaş və cəmiyyəti qorumağa üstünlük verən ölkələr daha da güclənəcək, inkişaf edəcək, milli birlik və tolerantlıq nümayiş etdirən ölkələr nümunə təşkil edəcək, siyasi və iqtisadi yol xəritəsini dəyişdirəcək, dövlətlər silahdan daha çox səhiyyə, texnologiya və elmi-tədqiqat sahələrinə bütçə ayıracaq, BMT-nin qətnamələri icra edilməsinə də, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının qətnamələrinə əməl ediləcək, vətəndaş gəyiyinə, təmizlik və yazılı qanunlara daha çox riayət edəcək, kölgə iqtisadiyyatı azalacaq. Lakin bütün bunların fonunda koronavirus "erası" başa çatdıqdan sonra dəyişməyən faktörlər də olacaq. Məsələn, dinlə elm bir-birinin alternativli olmağı davam edəcək, koronavirus pandemiyası bitlə belə, müharibə və münazaşələr qaldığı yerdən yənədən başlayacaq, siyasətin elmə qarışdığı və təsir etdiyi ölkələr fəlakətlərə səbəb olmağa davam edəcək və hər hansı fəlakət üz-üzə qaldığı zaman isə özüünü itirəcək, oli ayağına dolacaq kimi və kimdən nümunə götürüm hissənə qapılacaq, cəmiyyət, ailə institutlarının güclən-

məsinə əhəmiyyət verməyənlər daha çox narazılıq və böhranlarla qarşılaşacaqlar [6].

Nəticə. Beləliklə də insan və cəmiyyət həyatında yeniliklər olduğu kimi, həm mətbuatda, həm də sosial şəbəkələrdə yeni reallıqlar

formalaşmaqdadır. Bundan sonrakı dövrdə artıq dünyanın, dövlətlərin, cəmiyyətlərin, ailələrin və fərdlərin taleyi zəncirvari olaraq hər kəsdən, hər bir amildən asılı olacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Ю.Бочаров, Киберпреступность и кибертерроризм. Новая глобальная угроза государственному строю, 24.10.2011, URL: <http://www.elections-ices.org/russian/publications/textid:12835/>
2. Ф.Гусейн-заде. Социальные сети как новая угроза безопасности человека, Законность и правопорядок в современном обществе (сборник материалов VII международной научно-практической конференции), Новосибирск, февраль.
3. Социальные сети - угроза мировой безопасности? Электронный ресурс// Avesta.Tj | 15 августа 2011 г. URL: <http://www.avesta.tj/government/9586-socialnye-seti-ugroza-mirovoy-bezopasnosti.html>
4. Госдума приняла закон о черных списках Интернета. [Электронный ресурс]// Vesti.ru. 11 июля 2012 г. URL: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=847282>
5. А.Ильяшенко. США вводят тотальный контроль в Интернете. Голос России. 30 мая 2012 г.
6. <https://stm.az/media/expert-reviews/koronavirus-craitinde-dvlet-cemiyet-munasibetleri-kiv-ler-ve-sosial-ebekelerin-prosesde-rolu>

THE CORONAVIRUS PANDEMIC AND SOCIAL MEDIA

Summary

Social media becomes of the essential communicative tools of modern community. Taking into account that social media was for just communication a few years ago, now it is an appropriate platform to get solution of concrete political, social and economic issues.

The use of social media has increased because of holding online events, meetings and conferences on the coronavirus pandemic increases using social media. The number of users of the program "Zoom" is more than 200 million. It means the coronavirus pandemic has formed a new virtual reality that it changes whole life rules of people until last year.

As well as novelties in life of people and community, new realities are emerging in both the media and social network. In the following period fate of world, countries, communities, families and individuals will depend on everyone and every factor in the chain.

Key words: social media, media, coronavirus, political, geopolitical, revolution, virtual, information community

КОРОНАВИРУСНАЯ ПАНДЕМИЯ И СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ

Резюме

Социальные сети стали одним из коммуникативных средств современного общества. Если принять во внимание, что всего несколько лет назад социальные сети были лишь средством коммуникации, в настоящем это и удобная платформа для успешного решения конкретных экономических, социальных и политических вопросов. Проведение в форме on line встреч, заседаний, конференций по коронавирусной пандемии ещё более расширяет количество пользователей социальной сети. Число всего лишь пользователей программы "Zoom" превысило 200 миллионов. То есть коронавирусная пандемия сформировала новую виртуальную реальность, которая совершенно изменила жизненные нормы человека, бытующие до прошлого года.

Как и новшества в жизни человека и общества, в печати и в социальных сетях формируются новые реальности. В дальнейшем уже судьба мира, страны, общества, семьи и личности будет в цепной зависимости от каждого субъекта, каждого фактора.

Ключевые слова: социальные сети, медиа, коронавирус, политический, геополитический, революция, виртуальный, информационное сообщество